

REPRESALIAT : RAMON SUBIRANAS PONS

PARAULES CLAU:

Desembarcament de Mallorca, Columna Balears, capità Bayo, Columna Tierra y Libertad, llibertat condicional.

En Ramon Subiranas Pons¹ (1916-1975) era nascut a Roda de Ter; era fill de Francesc Subiranas i Dolors Pons. Treballava de pagès (com els avis) però va perdre el pare als dotze anys i per això va mig deixar el tema de treballar les terres i va entrar ben jove a la fàbrica "La Blava", una antiga fàbrica tèxtil de nom "Tecla Sala e Hijos", construïda en els primers anys del segle XX a la mateixa població. S'anomenava 'La Blava' pels colors dels bastiments de l'edifici. Va ser una empresa que es va fer molt coneguda perquè el poeta Miquel Martí i Pol en parlà a la seva obra:

(...) Aquella gent vull evocar, els qui viuen
encara, afeixuguits pels anys, estòlids,
i els altres, els que han mort a plena ruta
d'aquests quaranta anys llargs. Ells i no els altres
els qui ostentosament estampen
llur nom damunt la feina-
són els únics herois d'aquesta història (...)
Miquel Martí i Pol²

El Ramon es va afiliar ben jove a la CNT a Roda de Ter i també a les Joventuts Llibertàries. Va formar part del Comitè d'empresa i als 19 anys va marxar com a voluntari de la CNT al front, a l'expedició de Mallorca.

¹ Entrevista a Josep Subiranas Jorba, fill de Ramon Subiranas Pons, realitzada el dia 19 de març de 2021 a Esparreguera, dins del projecte *Memorial Democràtic del Baix Llobregat; de les experiències personals a l'èxit col·lectiu*. Autores, Joana Llordella i Blanca Mampel. Direcció projecte: José Fernández i Elionor Sellés.

² MARTÍ I POL, Miquel (2008). *La fàbrica, 1972. Poesia completa*. Barcelona: Edicions 62, pàg. 211.

En Ramon, al centre, amb corbata, en companyia dels amics i amigues. Plaça Catalunya de Roda de Ter (1936) Foto: arxiu familiar J.Subiranas.

Ramon Subiranas, al mig, amb dos amics a Roda de Ter (1935). Foto: arxiu familiar J. Subiranas.

L'ofensiva republicana contra la sublevació de Mallorca

El cop d'estat feixista del 18 de juliol del 1936 va provocar una divisió a les Illes Balears, per un cantó, Menorca es va mantenir fidel a la República i, per l'altre, a la resta de l'arxipèlag van guanyar els sollevats contra el govern republicà. Aleshores, el govern de la Generalitat i el Comitè de Milícies Antifeixistes de Catalunya van organitzar una expedició per recuperar les illes.

Entre d'altres, el capità Bayo va ser un dels encarregats de dirigir les operacions i posà en marxa un pla de guerra psicològica per tal de desmoralitzar l'enemic. En alguna d'aquestes accions s'intentà distreure els revoltats de l'atac primordial que representava Porto Cristo, un poble de Mallorca³. Conquerir Mallorca per als milicians representava assegurar-se el control marítim del Mediterrani i també desactivar el possible atac aeri de l'aviació italiana.

Bayo comptava amb un contingent important de soldats, que desembarcaren a les illes. En Ramon Subiranas va participar al desembarcament de Mallorca. El seu fill⁴ ens recordava que el pare li havia explicat que la primera acció de guerra que havia fet, havia estat el desembarcament a Mallorca en dues barcasses amb pocs homes –d'aproximadament 30 a 40 en cadascuna– a la nit. Tenien la missió, a Porto Cristo, d'apagar el far i fer un rebombori, com si les tropes haguessin desembarcat allí, però no va ser així –sempre, segons el seu testimoni– havien desembarcat a un altre indret i allí ho haurien de fer més tard. Segons el nostre testimoni: *Era una enganyifa per als feixistes d'allí Mallorca*⁵. I així va ser. Van anar al far i li van dir al faroner que l'apagués i des d'allí van trucar per telèfon a les autoritats feixistes de Mallorca i els van convidar que s'entreguessin perquè havien desembarcat les forces republicanes. I això era mentida. El nostre protagonista recordava quan el capità Bayo els havia desitjat sort donant-los la mà un per un, abans de desembarcar.

Va ser un moment molt tèrbol perquè després de l'operació, al cap d'uns dies, en arribar l'aviació italiana, va haver de retornar d'una manera precipitada i alguns dels soldats van morir ofegats en intentar de pujar als barcos que retornaven.

³ El nostre informant ens contà que el pare li va explicar que, quan van arribar a Porto Cristo van canviar els rètols per Porto Rojo.

⁴ SUBIRANAS, Josep, entrevista cit.

⁵ *Ibíd.*

Les tropes republicanes a punt de desembarcar a Porto Cristo. El capità Bayo en primer pla i en Ramon Subiranas Pons de cara al fotògraf (16 d'agost de 1936). Foto: arxiu familiar J.Subiranas⁶.

Segons el monjo benedictí i historiador Josep Massot i Muntaner:

A primera hora de la matinada del 16 d'agost salpà del port de Maó la flota que conduïa cap a Mallorca el capità Bayo⁷ i la seva Columna de les Balears⁸. Les primeres unitats arribaren cap a les 4,30 al lloc escollit per efectuar el primer Desembarcament, Cala Anguila, i foren immediatament identificades per un grup de vigilància que donà alerta, cosa que permeté l'evacuació de Portocristo⁹ i la petició de reforços a Manacor. Mentrestant, els expedicionaris desembarcats a Cala Anguila arribaren a Portocristo cap a les 5:30 i poc després s'hagueren de replegar els trenta homes que el defensaven. Un altre contingent d'uns dos mil homes –el primer havia estat d'uns quatre-cents– desembarcà a Portocristo i a Cala Petita, sense cap problema.¹⁰

La qüestió va ser que les milícies no van ser capaces de mantenir-se contra l'exèrcit enemic que aconseguí recuperar Porto Cristo i que l'arribada de l'aviació italiana va provocar que s'ordenés a Bayo que es replegués.

⁶ Josep Subiranas Jorba va retallar la fotografia d'un diari però no en recorda la referència.

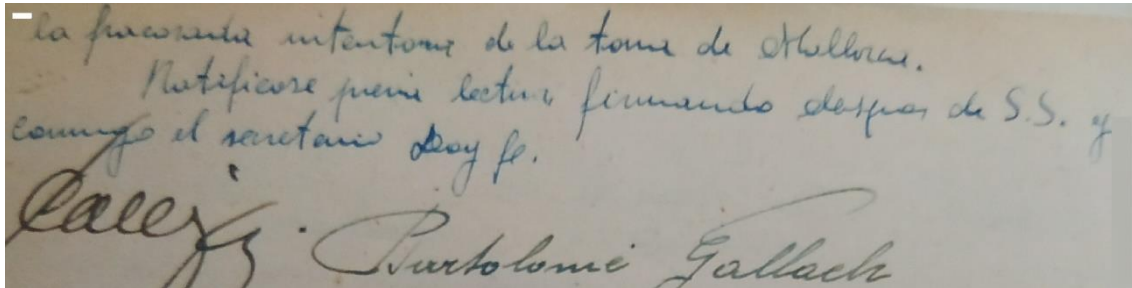
⁷ Alberto Bayo Giroud era natural de Cuba i va ser capità d'infanteria i de l'aviació militar espanyola. Va ser designat per la Generalitat com a comandament en cap de totes les columnes que van operar a les Balears.

⁸ Segons Gonzalo Berger al seu llibre *Les milícies antifeixistes de Catalunya* (2018). Eumo editorial. Vic. Pàg.129: *malgrat que habitualment s'ha parlat de la Columna Bayo, mai no va existir com a tal. Va existir un conglomerat de columnes i unitats militars de les armes d'infanteria, marina i aviació, comandades de manera conjunta pel capità Bayo. La força expedicionària va arribar a tenir, durant els primers dies de setembre, un màxim de 5000 a 5.500 homes i dones.*

⁹ El topònim és acceptat de les dues maneres.

¹⁰ MASSOT, Josep (1996). *El primer franquisme a Mallorca Guerra civil, repressió, exili i represa cultural*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pàg. 39-40.

No és la nostra intenció contar aquest fet militar amb detall però és interessant saber que el nostre testimoni, visità el pare Massot a Montserrat i li contà allò que el seu pare li havia explicat. En tot cas, aquest li va respondre que no era així, que primer no havien desembarcat dues barcasses. El fet curiós és que en el Consell de Guerra, entre d'altres acusacions, hi ha el fet que en Ramon Subiranas havia participat en el fracassat desembarcament de Mallorca. Per això un altre dia li va portar el document al pare Massot.

Fragment del Consell de Guerra on fa referència a la participació de Ramon Subiranas en la presa de Mallorca (setembre, 1939). Document: Arxiu del Tribunal Militar Territorial Tercer de Barcelona.

La repressió

Tornant al relat sobre Ramon Subiranas Pons, aquest va tornar de Mallorca i va anar a Roda de Ter un dia o dos, llavors el van cridar altra vegada per anar al front. Segons el nostre testimoni, va ser quan Diego Abad de Santillán i Frederica Montseny formarien la *Columna Tierra y Libertad*, amb 1500 voluntaris (la columna llibertària es va formar amb voluntaris procedents de la malmesa expedició a Mallorca:

(...) primer li volien posar la "Roja y negra" però ja existia . Ell va marxar amb la columna "Tierra y Libertad" i els van portar cap al front de Madrid i allí hi ha un punt negre que no sap si va ser quan van matar el Durruti, el 20 de novembre... allà van estar dos dies i van transportar la columna a la província de Terol.¹¹

En finalitzar la guerra, van agafar el Ramon i el van empresonar en un camp de concentració. Com podem veure al salconduit que tenen a continuació, era un camp de classificació de presoners del "Ejército de Levante/ Legión Castellano Aragonesa, Tercio de Numancia". Allí va declarar que s'havia allistat forçós a la guerra per poder aconseguir la llibertat. El Ramon explicava que *molt sovint els feien posar de renglera i hi passava un grup de capellans i civils, i els anaven mirant la cara tot dient: Paso al frente!*¹²

¹¹ SUBIRANAS, Josep, entrevista cit.

¹² *Ibidem*.

Campo de Concentración de _____ Comisión Clasificadora de _____

EJERCITO DE LEVANTE

SALVOCONDUCTO a favor del Ramon
Subiranas Pons cuyas circunstancias
 se expresan en ficha aneja, para su evacuación a Barcelona
 provincia de _____ por la ruta
 de _____

Se halla obligado a presentarse a las Autoridades Militares de los lugares en que se encuentre durante el trayecto, las que «re-trendarán» este Salvoconducto, e igualmente debe hacerlo al rendir viaje, ante el Comandante del Puesto de la Guardia Civil del lugar en que fija su residencia, o ante el del más próximo, si allí no lo hubiere, y en defecto de ambos ante el Alcalde, como máximo el día _____ de _____ de 1939, cuya Autoridad procederá a instruir la «información» a que se hace referencia al dorso, y bajo apercibimiento de ser reducido a prisión como reo de rebelión, si se separa de la ruta marcada o incumple dichas obligaciones.

Pons a 9 de Abril de 1939.
 De O. de S. E.:

Ramon Subiranas

NCT. Este es un documento de identidad que podrá llevar el evacuado.

FICHA del «Evacuado» Prisionero Presentado
 Apellidos Subiranas Pons Nombre Ramon
 Edad 23 Natural de Roda de Ter Vecino de Barcelona Profesión Fabril
 Estado Soltero hijo de _____ y de _____ Vecinos de Roda de Ter
(Barcelona) Residió desde el 6-10-34, en Roda de Ter
(Barcelona) Sirvió en las filas rojas voluntario desde 19-2-33 hasta 27-3-33 con los empleos de Soldado

REFERENDOS

Referendado el _____ de _____ de 1939.
 El Comandante Militar,

Referendado el _____ de _____ de 1939.
 El Comandante Militar,

Referendado el _____ de _____ de 1939.
 El Comandante Militar,

Salvoconduit de l'exèrcit expedit a favor de Ramon Subiranas, 29-3-1939. Aquí ja havia declarat que s'havia allistat forçós a la guerra per poder aconseguir la llibertat. Font: arxiu familiar J.Subiranas

Hi va estar poc en aquest camp ja que el van deixar anar de seguida. Quan va arribar a l'estació de França, allí estava ple de dones desesperades amb *retratos* que esperaven els seus familiars. A Roda de Ter ja l'esperava el cap de la Falange i la Guàrdia Civil però ell ho ignorava. Primer va anar a casa seva i el seu oncle (germà de la mare, l'oncle Vicens) li va dir: *Jo de tu marxaria*. No van trigar gaire. El van anar a buscar i el van portar a l'Ajuntament de Roda de Ter¹³. *En van agafar uns quants de Roda i uns quants d'unes masies del voltant i de Manlleu*.¹⁴ Els van portar a peu des de Roda de Ter a Vic, plovent. En total potser hi havia 25 o 30 detinguts. La intenció sembla que era d'afusellar-los pel camí, però va arribar una contraordre que indicava que els portessin a Vic.

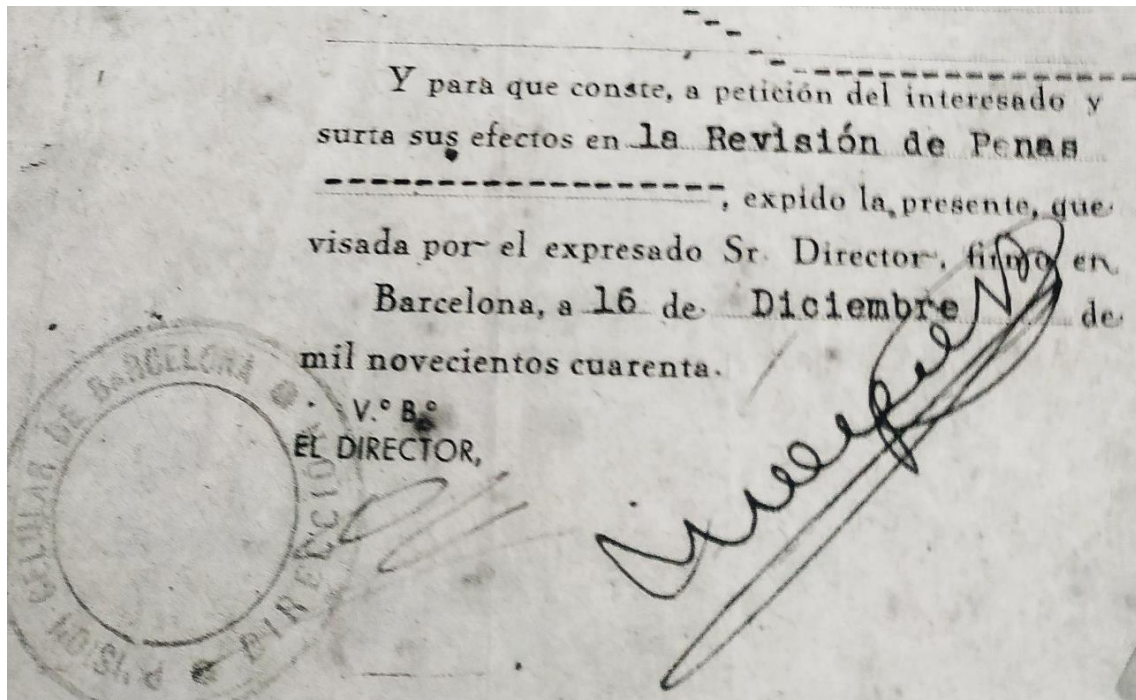
Finalment, se celebrà el Judici Sumaríssim al Palau de Justícia i el van condemnar a trenta anys; va tenir sort que, en no tenir l'afegit "d'un dia", va poder demanar revisió de pena i, en aquesta revisió de pena, va comptar amb l'ajut de Lladó, cap de la Falange de Roda de Ter. Aquest home era veí de la família del Ramon Subiranas, la mare del qual, que era una dona molt treballadora, el coneixia.

¹³ Allí hi treballava un cosí del Ramon, en Santfeliu, que era escrivent de l'Ajuntament i mestre, el qual havia estudiat la carrera amb el senyor *Miliu*, que més endavant seria mestre del Josep, el nostre testimoni, a Esparreguera. Aquest li va explicar que el dia que els van empresonar va arribar una contraordre; ho sabia del cert perquè ell l'havia llegida.

¹⁴ SUBIRANAS, Josep, entrevista cit.

Aleshores va passar que la mare d'aquest senyor s'havia posat malalta i, *en trobar-se amb la mare del Ramon, li va dir: Martina (que no es deia Martina però era d'una casa que en deien de can Martina –es deia Dolors–) m'hauries de fer un favor. La mare fa dies que està malalta i ens hauries de donar un cop de mà.*¹⁵ I ella li contestà afirmativament, però a canvi que ell li fes un altre favor: *Treure el meu fill de la presó. Ell li va respondre : Que el tregui qui li ha posat! I ella: A veure si em faràs creure que hi va anar caminant sol.*¹⁶ I llavors, en Lladó va fer un escrit on feia constar a favor del Ramon, que era molt jove i d'alguna manera li restava importància a la seva actuació.

Així doncs, en Subiranas que havia entrat a la presó Model de Barcelona el dia 1 de desembre de 1939 amb una condemna inicial de 30 anys, el 16 de desembre de 1940, va demanar revisió de pena, com podem veure al document que tenim a continuació.

Certificat de la presó Model de Barcelona on el Ramon Subiranas demana la revisió de pena (1940). Arxiu familiar J. Subiranas.

Finalment, al cap de tres anys ja el van deixar sortir de la presó.

Retornant a la normalitat

El Ramon parlava poc de la guerra però sí que repetia algunes anècdotes i de la duresa d'entrar casa per casa en algunes ocasions. Va anar a Terol i després cap a Aliaga com a soldat. Relatava que allí un dia s'havia quedat sol sense els companys amb qui anava, després d'un tiroteig, a la nit. Volia descansar i dormir

¹⁵ *Ibíd.*

¹⁶ *Ibíd.*

i aleshores va veure una masia i hi va entrar. No hi havia ningú, tot i que hi vivien, perquè justament aquell dia, havien marxat, per por, cap al poble d'Aliaga. Ell va anar a dormir a la quadra i es va ajeure al pessebre ple de palla, tot pensant que si entrava algú el veuria amb facilitat. Llavors, va notar una cosa dura a la panxa i, en explorar, va trobar un coixinera amb joies i alguna moneda. Però no les va agafar: *En aquell moment no tenien valor. El que tenia valor en aquell moment era la vida*¹⁷.

El Ramon, més tard anà a viure a Esparreguera, on feia de pagès amb una colla de pagesos i va acabar fent de cap de colla. La feina consistia en organitzar les colles quan els amos de les vinyes els requerien. Aleshores, el Sindicat dels Pagesos van comprar una màquina de batre i anaven a l'era¹⁸ del sindicat i també a les masies. Una vegada van anar a la masia de Can Santjoan, allà van esmorzar, i parlant amb els germans Sangüesa va sortir el tema d'Aliaga i aleshores el Ramon els va explicar l'anècdota de la masia i, aquell home, el Sangüesa, li va explicar que havia estat a casa seva. Són casualitats de la vida ja que el nostre protagonista havia estat a casa del Sangüesa a l'Aragó quan ell no hi era.

Moment de batre a l'era del Sindicat dels pagesos, assegut a l'esquerra, el Ramon, al costat del Josepet Ribera (1958). A la dreta, en Julito Sola i el Miquel Solé, de cal Masover. Foto: arxiu familiar J. Subiranas.

¹⁷ *Ibíd.*

¹⁸ Espai de terra, aplanat i ferm, damunt el qual hom posa els cereals o llegums per a batre'ls i separar el gra de la palla. GEC.

La que seria esposa del Ramon, Teresa Jorba Fosalba, era nascuda a Esparreguera el 28 de setembre de l'any 1917. Quan va començar la guerra ella tenia 18 anys i vivia amb el pare, Lluís Jorba Piè¹⁹, terrisser a l'empresa González i la mare, Maria Fosalba Enric, nascuda als Hostalets de Pierola, però havia arribat a Esparreguera l'any 1914. La família vivia al carrer Sant Miquel núm. 9 d'Esparreguera. Ella treballava a J. Montané Font S.L., *Les tovalloles*, com era coneguda l'empresa popularment, però també ho havia fet a la cansaladeria de la Cooperativa Germinal.

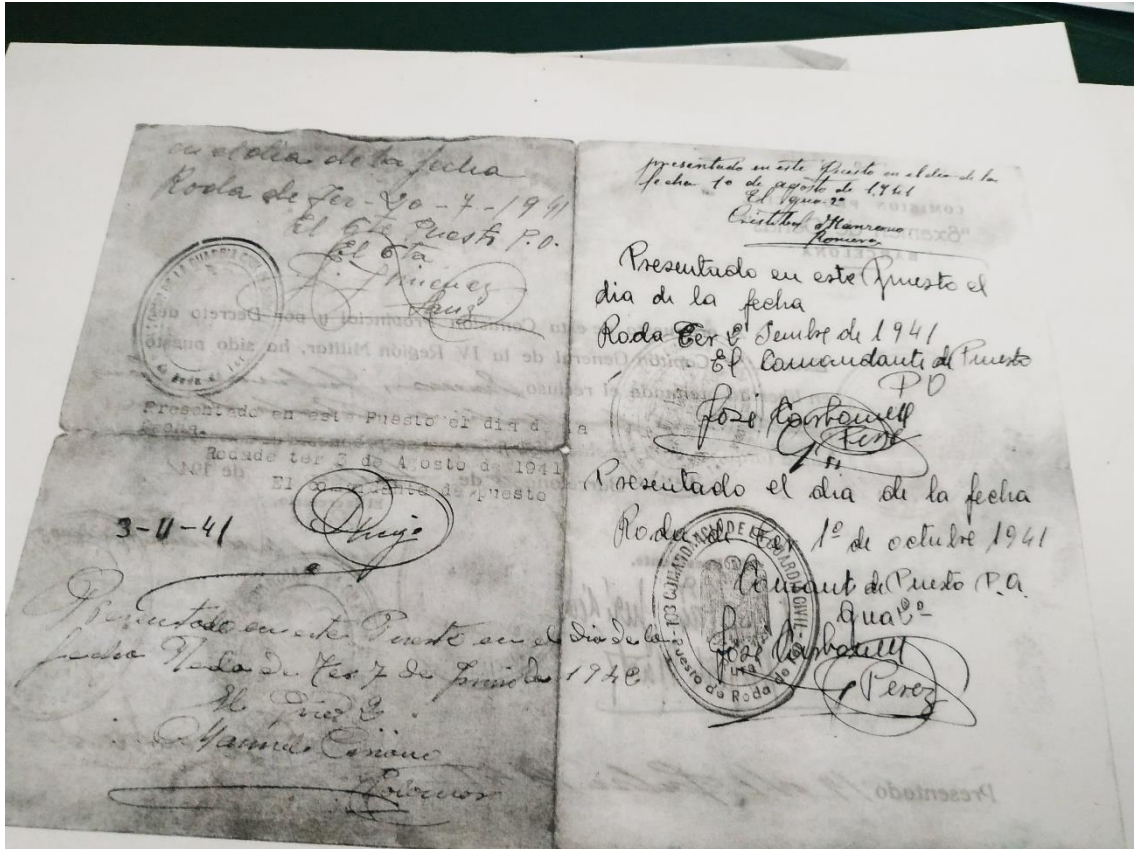
El 6 de desembre de 1931, el president Francesc Macià visita Esparreguera. A la fotografia tenim la Teresa Jorba a les escales de l'Ateneu. Fotografia J. Puig. Arxiu familiar J. Subiranas.

La Teresa Jorba tenia una companya de feina que un dia li va demanar si l'acompanyaria quan anés a la presó de Barcelona a portar la roba neta a un familiar, i així ho va fer. A la cel·la on hi havia aquest familiar hi havia també el Ramon Subiranas, i així es van conèixer. Aleshores es van començar a escriure l'un a l'altre. Podem dir que va ser una història d'amor des de la presó.

Quan el Ramon va sortir de la presó, es van posar a festejar i, al cap d'un any aproximadament, es van casar, i van anar a viure a Esparreguera. El Ramon ja

¹⁹ Nascut a Esparreguera el 10 d'abril de 1891 i germà d'un represaliat, la biografia del qual es pot llegir al web d'aquest projecte, Carles Jorba Piè:
<http://www.memorialbaixllobregat.cat/testimonis-i-biografies/repressio-franquista/biografia-67.htm>.

estava lliure de la presó però hauria de presentar-se cada setmana a la Guàrdia Civil, durant uns anys. El seu fill ens recordava quan la policia el va anar a buscar perquè Franco havia de passar per Esparreguera i, com que ell era sospitós de ser contrari al règim, el van portar amb d'altres a la caserna de la Guàrdia Civil²⁰.

Cartilla de la Comandància de la Guàrdia Civil de Roda de Ter²¹ on podem veure les signatures que certifiquen la presentació del Ramon Subiranes a la caserna. Arxiu familiar J. Subiranes.

A banda d'aquest tipus de repressió del règim, un cop a Esparreguera, no van patir cap mena de discriminació, ell va trobar feina i la seva dona i la sogra van continuar treballant a la fàbrica J. Montané Font S.L. .

²⁰ O potser a la presó de l'Ajuntament, no ho recorda massa bé.

²¹ Quan va anar a viure a Esparreguera, ho hauria de fer a la comandància d'Esparreguera.

El Ramon i la seva esposa, a la dreta, acompanyen el seu cunyat Vicens i la seva germana Isabel, a Barcelona (1944). Foto: arxiu familiar J. Subiranas.

El pare de la Teresa no s'havia posat mai en política però sí el seu tiet Carles Jorba. Aquest havia figurat a partir del 1936, va estar molt actiu en la creació de la Cooperativa Germinal. Els nostre testimoni ens recordava que en Carles Jorba li havia explicat que havien adquirit una camioneta i anaven a comprar gra, llegums i altres queviures a Lleida, motiu pel qual els botiguers d'Esparreguera no els podien veure perquè els feien la competència. Teresa Jorba²² era de la UGT i, a vegades discutia amb el Carles, que estava afiliat a la CNT, però no s'enfadaven mai. Estaven molt ben avinguts.

Tot i que les dones de la família política del nostre represaliat podríem dir que no es van significar políticament, hem trobat que n'hi va haver que van signar el document del 30 d'abril de 1935, dirigit a l'Ajuntament d'Esparreguera demanant justícia per als empresonats d'Esparreguera pels Fets d'Octubre i també dels Rabassaires (31 en total) . És un escrit a mà, dirigit a l'alcalde d'Esparreguera i signat per 321 dones –potser alguna més perquè hi ha algun full que no es pot llegir del tot bé– en blau predominantment i vermell. Elles són d'Amàlia Ginesta –esposa de Carles Jorba–, la seva sogra Rosalia Piè, la seva filla, Magdalena Jorba, també la Teresa Jorba, esposa del nostre represaliat.

De l'Amàlia Ginestà, el Josep ens relatà que va ser una dona la qual va estar a punt de ser rapada, en finalitzar la Guerra Civil, i que la volien fer anar a netejar

²² Teresa Jorba Fosalba consta als arxius de Salamanca com a UGT-CADCI. Centre Autonomista de Dependents de Comerç i Indústria.

el balneari de La Puda, un espai que durant molt de temps havia estat ocupat per refugiats de la guerra, però no va ser així perquè Maria Fosalba Enric, àvia del nostre testimoni, va intercedir amb els amos de l'empresa J. Montané i Font. S.L. i altres autoritats, i va aconseguir que no la molestessin. Tot i així, l'Amàlia s'exiliaria a França amb la seva filla ja que hi tenia l'espòs (oncle del Josep Subiranas, el nostre informant).

El Josep, finalitzava la seva entrevista tot recordant que el seu pare els havia explicat moltes anècdotes del temps de la guerra però mai els havia dit que era anarquista ni de la CNT, *segurament era una manera de protegir-nos*²³.

El nostre informant: Josep Subiranas Jorba

El Josep Subiranas Jorba era fill de Ramon Subiranas Pons i Teresa Jorba Fosalba. Va néixer l'any 1946 a Esparreguera; eren tres germans, el Lluís, el més gran i en Joan, el petit. Va ser alumne del senyor *Miliu*, del qual també hem parlat en aquest projecte.

El Josep va treballar d'ebenista a cal Navarro i a cal Fusteret. Més tard, va treballar també com a professor de Formació Ocupacional al Centre d'Innovació i Formació Professional a Santa Coloma de Gramenet. Actualment està jubilat.

Ha estat una persona molt vinculada a la cultura d'Esparreguera i sindicalment va ser membre de la CNT durant la transició. Ha practicat muntanyisme i altres esports. Està molt interessant per la història, motivat segurament per la participació i vivències del seu pare en la guerra.

²³ SUBIRANAS, Josep, entrevista cit.